

Géczy János

KORAKERESZTÉNY ANTI-SZIMBOLIKA (I.)

A keresztények az 1. század végével nemcsak a Római Birodalom államvalásától határolódtak el, hanem a zsidóságtól, a keleti vallásoktól és a misztikától, illetve a görög szemléletet magába foglaló vallási irányzattól, a gnoszticizmustól is. Hitük tisztán tartása érdekében saját erkölcsant s az ennek megmaradását és terjesztését szolgáló szervezetet hoztak létre. A 3. évszázad mintegy kétmilliónyi, a következő század elejének mintegy hatmilliónyi kereszténye a városokban élő, marginalizálódott, szegény népesség köréből szerveződött. A jelentős társadalmi különbség önmagában is az elkülönülés irányába hatott. A pogány szokással és joggal – amely szerint nem számított minden ember egyformának –, valamint az ezeket képviselő állammal szemben a kereszténység elutasítóan viseltetett, amihez hozzájárult még a váltakozó kíméletlenségű keresztényüldözés. Az első századok keresztényei azonban – a rózsakultuszt leginkább fenntartó római religiót s a tehetősebb rétegek virágluxusát egyként elutasítva – megteremtették a maguk rózsaszimbolikáját, mégpedig úgy, hogy miközben a keretét végletesen leszűkítették, a tartalmát krisztianizálták.

A hit, a házastársi hűség, a szüzesség, a felebaráti szeretet, a szerénységgel páros jószág és a földöntúli élet reményében a szenvedések elviselése mind olyan erény volt, amely a keresztények táborába vonzotta az istenkeresőket, s a hívők életét áttekinthető, tiszta és magukénak érezhető célok alá rendelte. Azok becsülete, akik keresztény meggyőződésükért a kínzást, a megalázást, a halált vállalták, igen nagy lett. A keresztény vértanúk szenvedésüket az isteni kegyelemben való részesülésként viselték el, amelyet, legalábbis az első évszázadokban, semmivel – virággal, koszorúval, illatozó olajjal – nem illett profanizálni. Alexandriai Kelemen például azért tekintette a rózsával való koszorúzást bűnnek, mert Jézusnak töviskoszorút kellett viselnie. Paradox módon mégis ez az a vonatkozás, amely kijelölte a rózsza későbbi lehetséges használatát.

Az ókereszténység a pogányság koszorú- és illóolaj-használatától kezdetben ódzkodott, de néhány területen – erős módosítással – hajlandó volt megtűrni. A szimbólumhasználat elfogadása hasonlóképpen mehetett végbe, mint amit Kelemen ajánlott. Ő javasolta azt a keresztényeknek, hogy mégiscsak használják mindazokat a római kultúrában elterjedt jelképeket, amelyeknek saját, keresztény értelmet tudnak adni. Ezeket a saját tartalmú jeleket a katakombák falain láthatjuk, s legtöbbjüknek, mint például a galambnak vagy a halnak, nincs kizárólagos keresztény – tehát a környezetétől elütő – jellege.

A koszorú használata a Római Birodalomban akkor sem szűnt meg, amikor a kereszténységet államvallássá emelték. Hogy pogány jellegű, koszorús versenyek a 4. században is voltak, arról Szent Ágoston is tanúskodik. A pogány koszorúviselet, bármi okból maradt is meg, a keresztények mindvégig kiérezték belőle az övékétől elütő vallási színezetet. S akár az istenek, akár a halottak dicsőségére szervezték ezeket az eseményeket, s nem is egyedüli módon, a türelmetlen, szenvedélyes és eretneknek tartott Tertullianus még a harmadik században is bálványimádásnak minősíthette őket.

Mi az oka annak, hogy az egyházatyák korának keresztényei mégis használtak koszorút? A vallás- és szimbólumtörténész kutatók szerint az ok abban keresendő, hogy az előd zsidók szintén szimbólumként ismerték és viselték – például a sátoros ünnep nyolcadik napján –, ámbár maguk is a pogányoktól, valószínűleg a hellénektől vették át. A koszorúról a Salamonra való irodalmi utalások is említést tesznek, s a beavatásoknál is feltűnik. A zsidók mirtuszból, olajágból és rózsából készített koszorúkat hordtak és hordoztak, melyek a boldogságra, az örök és a megharcolt életre utaltak.

A zsidókeresztény és a keresztényzsidó művekben már megmutatkozott, s az első négy évszázad keresztény iratai sem mutattak mást, mint hogy a céljuk nem az olvasóik gyönyörködtetése az elmondott eseményekben, illetve a stílusban, hanem hogy a szöveg megismerői a hitigazsághoz közelebb jutva belássák, mely döntéseket kell életükben meghozniuk, mely életelv segítheti szellemiségük helyes alakítását. A formálódó, keresztény tartalmú fogalmi és képi szimbólumok nem a tanítás tárgyát, hanem az elsajátítottakra való emlékeztetést szolgálták. *Hénoch apokrif apokalipszise*, amelyben az évszakjegyek jellemzői közé sorolt rózsza, illetve Noé megszületésekor a csodát előjelző rózsavirág; *Péter apokalipszisében* a mennyek országából a földi életbe visszaérkező két halott testének rózsapirosa; *Simon végrendeletének* jóslata, mely szerint a belőle megmaradó csontok olyan emlékeztető jegyként lesznek láthatók, mint a rózsza; Chrysostomus Szent Istvánnak, a Krisztust követő első vértanúnak a tiszteletet adta meg, s nem magát a rózsát – mindez azt mutatta, hogy a rózsza nem növényi, vagy belőle készített tárgyi jelkép, hanem poétikai-retorikai kellék. Nem az érzéki gyönyörködtetés, a fizikai gyönyörúségekre való utalás eszköze, hanem egyfajta magatartás, szellemiség érzékeltetője, s ennek beláttatását szorgalmazza, elfogadását jelzi. Ezt az egyedül helyes értelmezési módot Nazianzoszi Szent Gergely és Szent Ágoston egyaránt kifejtette. Nagy Szent Bazileiosz a rózsza botanikai dualitása jóvoltából sem a virág szépségét és a túske kártékony-ságát, hanem jóvoltukból a helyes és a helytelen választás közti különbségtétel fontosságát hangsúlyozta. S amikor a rózsza botanikai/fizikai valóságában jelenített meg, mint a Paulus életét leíró Jeromosnál, az álparadicsom kihívó, testes kéjeire utalva megtagadott virággá vált. A rózsza minden értékét elvesztette a

korai kereszténység számára akkor, amikor a testi, földi, köznapi utalások képi vagy nyelvi eszközei között szerepel, de jelképisége – főként a keleti területek műveltségéből részesülteknél – fennmaradt, ha olyasmi tanulható meg, idézhető fel általa, ami a kárhozattól menti meg a mennyei példázatok elfogadóit. A kezdetben csupán Krisztust megillető mártírkoszorú, miután Szent Istvánnak, majd az őt követő vértanúknak is felajánlották, míg a jegy megszerzése kényszerítően elvárttá vált, a vértanúk százezrei számára végső céllá alakult. S amikor a krisztusi szenvedés-koszorút a kiontott piros vér rózsához hasonlíthatóságával szemléltetik, a koszorú éterizált tartalmával maga a virág is gazdagodni kezd.

A latin nyelviség bizonyos nemzetek fölötti jelleget ígért a kereszténység elfogadóinak, illetve a nyugati népességgel egyre bővülők táborának, de tagadhatatlan, hogy ez a Biblia héber és görög nyelvének elfeledésével, mi több, kulturális értelemben véve megtagadásával járt együtt. Ámbár a Szent Péter és Szent Pál örökségét vállaló római kereszténység is előnyhöz, mindenekelőtt a világi hatalomból való részesedés nagyobb lehetőségéhez jutott. A Római Birodalom folytathatóságát implikáló latinítás elterjedése és a vallási-egyházi-világi kultúra összeolvadása határozta meg utóbb, a Birodalom összeomlása után a rózsaszimbólumok keretét. A nyugati egyházatyák által idézett és elfogadott, rózsát minősítő kijelentések, a növény által nyújtott nyugati ízlésű allegorizáció néhány nagyobb rózsaszimbólum-mintázatba tömörültek. Mindenekelőtt ilyen az egyszerre két tulajdonságú paradicsom, amelyben a vértanúk várják sorsuk jutalmaként a föltámadást. Az erényes életet élő férfiak és nők földi magatartásának minősítésére is alkalmasnak mutatkozott a Krisztus környezetéből elszármazott virág; minden bizonnyal társítható volt a rózsá azokkal, akik az első keresztények vagy szentek, vértanúk és igazak lettek, így az élők számára példájukkal szolgáltak.